

F. SÖZ SANATLARI

Söz sanatları (edebî sanatlar), ifadeye zenginlik katmak, ifadenin etkisini artırmak ya da az sözle çok şey ifade etmek için kullanılır.

1. Abartma (Mübalağa)

Bir şeyin niteliklerini veya bir olayı olduğundan fazla büyüterek veya küçülterek anlatmaya **abartma** denir.

- ✓ Çantayı taşımaktan kolum koptu.
- ✓ Bir ah çeksem dağı taşı eritir.
- ✓ Bu deritten demir çürür, bilmem nasıl dayandım.
- ✓ Sekizimiz odun çeker,
Dokuzumuz ateş yakar,
Kaz kaldırmış başın bakar
Kırk gün oldu, kaynatırım kaynamaz.
- ✓ Onu görünce dünyalar benim olmuştu.
- ✓ Sinemada gülmekten öldük.
- ✓ Kardeşim oyuncak alınmadığı için kıyameti kopardı.
- ✓ Doğum gününde dağ kadar pasta yaptırmış.
- ✓ Çocuk ateşler içinde yanıyor.

2-Konuşurma (İntak)

İnsan dışındaki varlıkları konuşurmaktır. **Her intak sanatında teşhis sanatı vardır; ancak her teşhiste intak sanatı yoktur.**

- ✓ Deniz ve Mehtap sordular seni: Neredesin?
- ✓ Maymun şunu anlatmak istemişti fikrince: /
Boşa gitmez kötüye bir ceza verilince.
- ✓ Dal bir gün dedi ki tomurcuğuna: İçimde kanayan yara gibisin.
- ✓ Ben ki toz kanatlı bir kelebeğim, Minicik gövdeme yüklü Kaf Dağı.
- ✓ Adam elini uzattı, tam onu koparacağı sırada menekşe: Bana dokunma! diye bağırdı.
- ✓ Küçük bir çeşmeyim yurdumun,
Unutulmuş bir dağında,
Hiç kesilmeyecek suyum,
Yıldızların aydınlığında...
- ✓ Güğüm bir gün testiye,
"Yola çıkalım" dedi.
Testi "Korkarım" dedi.
Evde kalmak istedi.

3.Kişileştirme (Teşbih)

Kişileştirme insana ait özellikleri, insan dışındaki canlı veya cansız varlıklara aktaran mecazlı **anlatım tekniği**dir. Temelde, insan özelliklerini başka varlıklara yükleme olarak akılda tutulabilir.

- ✓ Sokaktaki aç kediler yalnızlığın türküsünü söylüyordu.
- ✓ Gün batımında ağaçlar hüznle sallanıyordu.

- ✓ Gelişine sevinen bulutlar ağlamaya başladı.
- ✓ Güneş uyuduğu zaman şii yazabilirdi.
- ✓ Uyuyan güllerin yanına yağmur usulca yaklaştı.
- ✓ Köpekler bir sırrı saklar gibi bakıyordu gözlerime.
- ✓ Bahçedeki papatyalar küsmüş bize.
- ✓ Çocukluğum oynar serin avluda.
- ✓ Rüzgâr uyumuş, ay gülüyor; her taraf ıssız.
- ✓ Yeşil sedirlerde dinlenir huzur.
- ✓ "Bütün kusurumu toprak gizliyor, Merhem çalıp yaralarım düzlüyor."

UYARI: Kişileştirme sanatı, **benzetme sanatının** alt dalı gibidir. Dikkat edilmesi gereken şey, **kişileştirme** sadece insan dışındaki varlıklara insan özelliği verilmesiyle yapılabilir.

4-Benzetme (Teşbih)

Anlatımı kuvvetlendirmek, sözün etkisini artırmak için aralarında değişik yönlerden ilgi bulunan iki şeyden zayıf olanın kuvvetli olana benzetilmesine benzetme denir. Çoğunlukla benzetme yapılırken birbirleri ile ilgi kurulan varlıklar arasındaki ilişki bilinmektedir.

Tam bir benzetmede dört temel unsur vardır:

- ▶ **Benzeyen:** Zayıf unsur
- ▶ **Benzetilen:** Kuvvetli unsur
- ▶ **Benzetme yönü:** İki unsur arasındaki benzetme sebebi.
- ▶ **Benzetme edatı:** Benzetmede kullanılan "gibi, kadar" edatlarıdır.
 - ✓ Serkan keçi gibi inatçı bir çocuktur.
 - ✓ Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
 - ✓ Sular öyle temiz ki annemin yüzü gibi
 - ✓ Kutu gibi bir dairede oturuyor.
 - ✓ Bir siyah kadındır kaldırımlarda gece
 - ✓ Binalar kale gibi olduğundan içeri girilemiyordu.
 - ✓ Karısına yıllarca cehennem hayatı yaşattı.
 - ✓ Şimşek gibi bir semte atıldık yedi koldan
 - ✓ Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik.
 - ✓ Durmuş bir saat gibiydi, durup geçmeyen zaman.
 - ✓ Güneş bir anne gibi durur başımda
 - ✓ Yollar bir yumaktır uzun ve dolaşık

5-Tezat (Karşıtlık)

Aralarında ilgiden dolayı, birbirine zıt kavramları bir arada kullanmaktır. Birbirine karşıt düşüncelerin, kavramların, duyguların bir arada kullanılmasıdır. İki karşıt düşüncenin bir arada söylenmesidir.

- ✓ Ağlarım hatıra geldikçe gülüştüklerimiz.
- ✓ Neden böyle düşman görünürsünüz,
Yıllar yılı dost bildiğim aynalar?

- ✓ İçimde kar donar, buzlar tutuşur,
Yağan ateş midir, kar mıdır bilmem.
- ✓ Sana çirkin dediler, düşmanı oldum güzelin.
- ✓ Yüksekinde büyük namlı karın var,
Alçağında mor sümbüllü bağı var.
- ✓ Güneş her akşam batıp her gün doğuyorsa
- ✓ Elbette bazen çiçek açıp bazen solacağım.

G. SÖZCÜKTE ANLAM

Gerçek anlam (Temel Anlam) :Bir sözcüğün aklımıza gelen ilk anlamına gerçek anlam denir.

Örneğin: "Bıçağın ucu çok keskinmiş." cümlesinde keskinlik özelliği akla gelen ilk anlamında yani gerçek anlamında kullanılmıştır.

- ✓ Dışarıda oldukça soğuk bir hava vardı.
- ✓ Denizin bu tarafı çok derin buradan uzaklaşın.
- ✓ Yediğimiz biber çok acıydı.

Mecaz anlam: Bir sözcüğün gerçek anlamından tamamen sıyrılarak yeni ve farklı bir anlam kazanmasına mecaz anlam denir.

Örneğin: "Bugünlerde oldukça soğuk davranıyor." cümlesinde "soğuk" sözcüğü karşıdaki insanı dikkate almıyormuşçasına davranmak, anlamında kullanılarak gerçek anlamı dışında yeni bir anlam kazanmıştır.

- >O, her konuda çok ince düşünüyordu.
- > Bakışlarındaki derin manayı fark ettin mi?
- >Bu konuyu bir daha acmayacağım.

UYARI: Deyimler ve atasözleri genellikle mecaz anlamlıdır.

Terim Anlam: Bir sözcüğün bilim, sanat, spor ya da meslek alanına özgü kavramları karşılığında kazandığı anlama terim anlam adı verilir.

Örnekler:

Hakem son dakikada penaltı verdi. Şiirde kafiye olmazsa olmaz özelliktir.
Ayağı olmayan göllerde tuz oranı yüksek olur.
Doktor dişlerime köprü yapacak.
Ağacın kökleri onu toprağa bağlar

Eş Anlamlı (Anlamdaş) sözcükler:

Yazılışları farklı anlamları aynı olan sözcüklere eş anlamı anlamdaş sözcükler denir.

Örnek:

- >**İleti** sözcüğünün eş anlamı **mesajdır**.
- >**Uzak** sözcüğünün eş anlamı **ıraktır**.
- >**Dil** sözcüğünün eş anlamı **lisandır**.
- >**Misafir** sözcüğünün eş anlamı **konuktur**.>**Ev** sözcüğünün eş anlamı **konuttur**.

Yakın Anlamlı Kelimeler: Yazılışı ve okunuşu farklı olan, anlamdaş gibi görüldüğü hâlde birbirinin yerini tamamen tutamayan, yani aralarında anlam ayrılığı bulunan kelimelerdir.

Örneğin:

> Mutluluk-sevinç	> İstemek – dilemek
> Usanmak-sıkılmak	> Eş – dost – ahbab
> Doğru- dürüst	> Beklemek – durmak
> Küsmek – gücenmek – darılmak	
> Uğraşmak – didinmek	

Bu tiyatro da perdeleri kapadı.

Zıt (Karşıt) Anlamlı sözcükler: Birbiriyle ters anlamda kullanılan sözcüklere karşıt anlamı sözcükler denir.

UYARI: Sözcükler arasında zıt anlamlılık ilişkisi olabilmesi için her iki sözcüğün de ya gerçek anlamında ya da mecaz anlamlarında kullanılması gerekir.

Örneğin: "Dün akşam bize geldi." ve "Bu işin sonu nereye gider." cümlelerinde yer alan **gelmek** ve **gitmek** sözcükleri arasında zıt anlam ilişkisi yoktur. Çünkü ilk cümlede **gelmek** sözcüğü gerçek anlamda ikinci cümledeki **gitmek** sözcüğü ise mecaz anlamda kullanılmıştır.

UYARI: Bir sözcüğün olumsuzunun o sözcüğün zıddı olmayacağı unutulmamalıdır.

Örneğin: Gelmek sözcüğünün olumsuzu gelememektir ancak bu sözcüğün zıddı gitmektir.

Örnekler: Berrak – bulanık, acemi- usta, cimri- cömert, ham – olgun, üvey – öz, eğri- düz...

Eş Sesli (Sesteş) Sözcükler: Yazılışları aynı anlamları farklı olan sözcüklere eş sesli sözcükler denir.

UYARI: Eş seslilik özelliği kelimelerin sadece gerçek anlamlarında aranır. Yan ve mecaz anlamlarında aranmaz.

Örnek: “Yaşlı ağacın dalları kırılarak düştü.” ve “Bu dalda daha başarılı olacaktır.” cümlelerinde altı çizili sözcükler arasında eş seslilik özelliği yoktur. Çünkü ilk cümledeki dal sözcüğü gerçek ikinci cümledeki dal sözcüğü yan anlamlarıyla kullanılmıştır.

UYARI: Düzeltme işareti kullanılan sözcükler okunmuş, yazılış ve anlam açısından farklılık göstermesinden dolayı eş sesli kabul edilmezler.

Örnek: hala – hâlâ, aşık – âşık, adet – âdet, yar – yâr...

Örnek:

- ✓ Neden kondun a bülbül kapımdaki asmaya
Ben yarimden vazgeçmem götürseler asmaya
- ✓ Karşımda duran yüce dağlar. Ayrılık yüreğimi dağlar.
- ✓ O içimde solmayan bir güldü.
- ✓ Ne yaptım ne ettim hep başkasına güldü.

GENEL VE ÖZEL ANLAM: Sözcüğün bir türün tamamı için kullanılmasına **genel anlam**, o türün sadece bir ya da birkaç örneğine işaret edecek şekilde kullanılmasına da **özel anlam** denir.

>Bu, kedinin çok güzel gözleri vardı.
(**Özel Anlamlı**)

>Köpekler insanların sadık dostlarıdır.
(**Genel Anlamlı**)

UYARI: genel ve özel anlam soruları karşımıza genelden özele gidilmiştir ya da özelden genele gidilmiştir şeklinde sorulabilir.

Örneğin: “ Mehmet Akif Ersoy, bana göre en büyü vatan şairlerinden birisidir.” cümlesinde Mehmet Akif Ersoy özel vatan şairleri genel anlamı kapsamıştır. Dolayısıyla bu cümlede **özelden genele** doğru gidilmiştir.

Somut ve Soyut Anlamlı Sözcükler:

Beş duyu organımızın yalnızca biriyle bile algılayabildiğimiz her şey somutken beş duyu organımızın biriyle bile algılayamadığımız her şey soyut anlamlıdır.

KOD: Somut > Somun

Somut Kelimeler Örnek: Rüzgâr, yağmur, soğuk, sıcak, ekşi, acı, çiçek, gürültü, aydınlık, karanlık, mavi, koku, uzun, deniz...

Soyut Kelimeler Örnek: Kin, iyilik, kötülük, nefret, kıskançlık, ayrılık, özlem, aşk, sevgi, hüznün, mutluluk, vicdan, umut, sevinç, keder...

UYARI: Gerçekte soyut olan bir kelimenin cümle içerisinde somut anlamı kapsayacak şekilde kullanılmasına **somutlaştırma**, somut anlamlı kelimenin soyut anlama gelecek şekilde kullanılmasına ise **soyutlaştırma** denir.

Örneğin: “Bu aralar bana çok sıcak davranıyor.” cümlesinde altı çizili olan sözcük gerçekte beş duyu organımızla algılanabilecek bir sözcük iken cümlede samimi, içten, cana yakın anlamında kullanılmış ve somutken soyut bir anlam kazanmıştır.

Örneğin: “Bir parça huzur istiyorum sadece. ” cümlesinde altı çizili sözcük gerçekte soyut anlamlı iken bu cümlede miktar olarak alınabilecek somut bir nesne gibi kullanılmış ve somutlaştırılmıştır.

Nitel ve Nicel Anlamlı Sözcükler: Sayılabilen ve ölçülebilen özellikteki kelimeler **nicel anlamlı** iken sayılamayan ölçülemeyen özellikler **nitel anlamlıdır**.

- ✓ Oldukça uzun boylu bir gençti. (Nicel) Bu kuyu gerçekten derinmiş. (Nicel)

UYARI: Bir sözcük cümleden cümleye hem nitel hem nicel anlamda kullanılmış olabilir.

İnce esprileriyle herkesi güldürdü.(Nitel)
Binanın ince duvarları sesi hemen geçiriyor.
(Nicel)

İkilemeler: Anlatıma güç kazandırmak ve anlamı pekiştirmek amacıyla kullanılan iki sözcüğün tekrarıyla meydana gelen yapılara ikileme denir.

İkilemeler Farklı Yollarla oluşturulur:

- A) Aynı sözcüğün tekrarıyla oluşan **ikilemeler:** koşa koşa, güzel güzel, uzun uzun...
- B) Eş anlamlı sözcüklerin bir araya gelmesiyle oluşan **ikilemeler:** güçlü kuvvetli, şan şöhet, sağlıklı sıhhatli...
- C) Yakın anlamlı sözcüklerin bir araya gelmesiyle oluşan **ikilemeler:** eş dost, yalan yanlış, doğru dürüst, akıl fikir...

- D) Karşıt anlamlı sözcüklerin bir araya gelmesiyle oluşan ikilemeler:** er geç, ileri geri, aşağı yukarı, dost düşman...
- E) Biri anlamlı biri anlamsız sözcüklerden oluşan ikilemeler:** Ufak tefek, eğri büğrü, yırtık pırtık, dolap molap ...
- F) İki de anlamsız sözcüklerin bir araya gelmesiyle oluşan ikilemeler:** İvır zıvır, eciş bücüş, abuk sabuk...

UYARI: ikilemeler arasına hiçbir noktalama işareti getirilemez.

UYARI: İkilemeler genellikle ayrı yazılırlar ama bitişik yazılan ikilemelerde mevcuttur.

Örneğin: cızbız, altüst, çerçöp, delidolu, günbegün...

Güzel bir film izledik. (Nitel)

Annem, **lezzetli** bir yemekler yapar.(Nitel)

